

Čudesna povijest najstarijeg naselja u Europi – Epicentar nove kulture

Objavio **Đuro Karalić** - 26. rujna 2024.

Foto: G.I.O.

Sopotska kultura je – ono – prva baš naša, nastala na području Vinkovaca. Ime je dobila po nalazištu Sopot kod Vinkovaca, 3 kilometra sjeverozapadno od tella Tržnica, a prema postojećim apsolutnim datumima datira se od oko 5300. do 4400. godine pr. Kr. Rasprostirala se u većem dijelu sjeverne Hrvatske tijekom srednjeg i kasnoga neolitika, a s matičnoga prostora proširila se preko Save u sjevernu Bosnu, na zapad u sjeverozapadnu Hrvatsku i na sjever u mađarsku Transdanubiju.

Kao mjesta za gradnju svojih naselja pripadnici sopotske populacije su birali prirodna uzvišenja uz obale rijeka, potoka ili u močvarnom području. I njima bi Vinkovački tell bio savršena lokacija za život, da nije ostao izrovan jamama bivših zemunica nakon što je starčevačka populacija otišla od tamo. Kako je dotadašnji centar naseljavanja bio nepogodan za novo naselje, Sopoćani su potražili bolju lokaciju za život.

Najranije do sada pronađeno naselje sopotske kulture nalazi se na području Ervenice, a egzistiralo je tijekom rane faze ove kulture. Nastavljajući starčevačku tradiciju, i Sopoćani ispočetka žive u polu-ukopanim zemuničkim objektima, u raštrkanom naselju otvorenog tipa. No, tijekom srednje faze ove kulture dolazi do promjene u načinu stanovanja – ljudi počinju graditi utvrđene gradine okružene vodom.

Prvo utvrđeno naselje

Jedna od takvih gradina je i eponimni Sopot, koji se smjestio na desnoj obali Bosuta. Sopot je umjetno nastalo uzvišenje visoko tri metra i eliptičnog oblika, a naselje na njemu – koje čine isključivo nadzemne građevine – bilo je utvrđeno palisadom i opkopom ovalnog oblika. S vanjske i unutarnje strane opkopa pregrađeni su kanali, to rupa od stupova koji su vjerojatno dio fortifikacijske građevine koja je prethodila

kućama dovoljno prostranima da smjeste po jednu obitelj. Dosadašnje analize radioaktivnog ugljika iz pougljenjenih ostataka iz naselja pokazuju da je naselje na Sopotu živjelo tijekom 5. tisućljeća prije Krista.

Najstarija do sada otkrivena kuća na Sopotu bila je pravokutnog oblika, površine 28 četvornih metara i podijeljena u tri dijela po širini. Konstrukcija kuće bila je načinjena od horizontalno poslaganih polu-oblica, oblijepljenih blatom s vanjske i unutarnje strane, a pod je bio načinjen od naboja ilovače debljine 20 centimetara. Krov je vjerojatno bio na dvije vode.

Foto: G.I.O.

Sopot se prvi puta spominje još davne 1902. godine, no prvo sustavno iskapanje na tom lokalitetu započelo je 1994. godine, a traje još i danas. U dosadašnjim istraživanjima otkrivene su tri faze naseljavanja, jedna povrh druge. Čini se da se kuća iz treće, najmlađe faze na lokalitetu Sopot urušila i bila izložena vatri, a keramika razbacana po njezinu podu možda navodi na zaključak da su je njezini

jednom mjestu, planiranoj izgradnji i održavanju naselja, te izgradnji ukopanih i nadzemnih stambenih objekata s pećima i skladišnim prostorima.

Pet pokojnika

Arheolozi Gradskog muzeja Vinkovci 2022. godine pronašli su na tom nalazištu sopotske kulture prapovijesne ostatke pokopanog djeteta, koje je umrlo prije nekih 6500 – 7000 godina, u dobi između treće i šeste godine života.

Unatoč brojnosti sopotskih naselja i pretpostavljenom velikom broju ljudi koji su živjeli u njima, taj kostur djeteta bio je tek peti potvrđeni pokojnik iz toga razdoblja. Tijekom arheoloških istraživanja 2014. godine na istom lokalitetu pronađeni su posmrtni ostaci muškarca, žene i djeteta u tri pojedinačna groba, bez grobnih darova.

Prvi – i dugo vremena jedini – ukop sopotske kulture na vinkovačkom području otkriven je na Ervenici 1997. U jami pravilnoga pravokutnoga oblika, okruženoj s rupama za kolce koji su držali nadzemnu konstrukciju, otkriven je djelomični ukop dječje lubanje. Po grobu su bile razbacane životinjske kosti i dijelovi ljudskih lubanja, a uz glavu djeteta je bio položen crno polirani lončić.

Nepoznata vjerovanja

Arheolozi pretpostavljaju da je tu u pitanju bio o ritualni ukopu povodom osnutka naselja. Žrtvovanje djece trebalo je pridonijeti prosperitetu novog naselja, pospješiti plodnost zemlje i stoke.

O religijskom vjerovanju Sopoćana imamo vrlo malo spoznaja. Ukopi koji se mogu pripisati sopotskoj kulturi i koji bi nam mogli rasvijetliti nešto od njihovih vjerovanja izuzetno su rijetki. Za sada ne znamo reći ni što je dominantan način sahranjivanja za sopotsku populaciju.

Foto: G.I.O.

Čini se da su Sopoćani koristili minijature posude, ali i ljudske i životinjske keramičke figurice kao ritualne predmete u kultne svrhe. U sopotskom naselju na Ervenici pronađen zanimljiv nalaz te vrste – keramičke noge s jasno naznačenim cipelama. Vjerojatno se radilo o figuricama koje su predstavljale ljudske likove, a od kojih su ostale sačuvane samo noge.

Trgovina s dalekim krajevima

Sopotska populacija bila je razvijena neolitička ekonomija, prvenstveno zemljoradnička, uz znatan udio stočarstva. Nerijetko su na nalazištima pronađene pojedine vrste kamena uvezenog s vrlo udaljenih područja, što podrazumijeva dobro organiziranu trgovinu ili razmjenu, te postojanje stalnih trgovačkih puteva. Sopotske zajednice srednjega i kasnog neolitika imale su dovoljnu ekonomsku moć da nabavljaju cijenjenu i skupu robu, poput opsidijana (vulkanskog kamena) kojeg se moglo pronaći na mjestima negdašnje vulkanske aktivnosti ili pak mediteranskih školjki koje obitavaju u Jadranskom i Egejskom moru. Nakit izrađen od tih školjki pronađen je na gotovo svim lokalitetima sopotske kulture.

Povratak na tell

Gustoća naseljavanja tijekom kasnoga neolitika bila je vrlo velika: na 1022 četvornih kilometara

Pripadnici sopotske kulture s vremenom su otišli u druge krajeve i u njima začeli neke nove kulture. Ovdje, u Vinkovcima, milom ili silom se oslobađao prostor za neke nove ljude. A vremenom se i vinkovački tell ponovno zaravnao i bio spreman postati višetisućljetno središte života.

Gordana Ilić Ostojić

Nastavlja se...

Izvori: Vinkovci u svijetu arheologije; Najstariji europski grad – Vinkovci od neolitika do danas; Arheološki odjel GMVK – vodič kroz postav; Zbornik Instituta za arheologiju – knjiga 15; Prapovijesno naselje na Ervenici u Vinkovcima; Neolithic economy of the East Slavonija and Baranja; Gradski muzej Vinkovci

